

Almenarencs deportats als camps nazis

Almenarencs deported
to Nazi camps

pàg. 86-92

Míriam Roma Garcia

*Graduada en Història i
Màster en Estudis de Gènere
i Gestió de Polítiques
d'Igualtat*

RESUM

L'objectiu d'aquest treball és estudiar la deportació des d'un marc geogràfic específic (Almenar) com a premissa d'un marc general de persecució als republicans espanyols així com servir com a mecanisme de recuperació de Memòria Històrica per formar una ciutadania crítica i amb valors de pau i cohesió social. Es reconstrueix breument la trajectòria vital dels vuit almenarencs que van ser transferits als camps nazis a través de l'estudi de l'exili així com els motius que van forçar la seva deportació.

PARAULES CLAU

Deportació, camps de concentració nazis, exili, memòria històrica, Almenar.

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the deportation from a specific geographical area (Almenar) as a premise for a general persecution of the Spanish Republicans as well as serving as a mechanism for recovery of Historical Memory to form a critical citizenship and with values of peace and social cohesion. The eight men's trajectories from Almenar will be briefly reconstructed and studied: they were transferred to the Nazi camps after exile. This study will focus on the reasons that they forced their deportation.

KEYWORDS

Deportation, concentration camps, exile, remembrance, Almenar.

CONTEXT HISTÒRIC EUROPEU

Adolf Hitler va començar a aparèixer amb força entre els cercles d'extrema dreta de Munich a la dècada dels anys 20, i el juliol de l'any 1921 esdevenia president del NSADP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), conegut com a Partit Nazi.

La fallida de la borsa de Nova York l'any 1929 i la retirada dels crèdits dels quals depenia el desenvolupament econòmic alemany van submergir Alemanya en una crisi econòmica i política greu, el que va ser caldo de cultiu perquè en les eleccions convocades amb posterioritat, l'any 1932, el partit NSADP aconseguís un ampli suport de la ciutadania. És així com, després d'un pacte amb von Papen, Adolf Hitler esdevenia canceller d'Alemanya. El nou ordre del Partit Nazi va imposar-se a través de lleis, decrets i ordenances discriminatòries i violència per tal de fer, del seu programa racial i ideològic, una realitat (CASANOVA 2011). És per això que promptament, concretament el març de 1933, es va iniciar la construcció de camps de concentració, essent el primer el de Dachau, per tal de recloure opositors polítics.

El complex sistema concentracionari nazi, però, va variar des de l'inici al final de la guerra, on la repressió i el genocidi sistemàtic anaven en augment i va ser, especialment, a partir de 1939 que es va construir el nou model de camp de concentració amb l'edificació del camp de Sachsenhausen. L'objectiu d'aquests era la despersonalització dels individus i la dominació totalitària de les persones empresonades a la vegada que fanatitzaven els sectors militars nazis i es subordinava la població alemanya.

Val a dir, però, que la història dels camps de concentració no és únicament pròpia de l'Alemanya de Hitler, sinó que en aquest mateix període es té constància també de camps de concentració a l'Espanya de Franco i a la URSS de Stalin, els quals van ser indispensables per les seves economies en un context repressiu i de guerra en què el mercat de treball no proporcionava la mà d'obra necessària.

En el cas d'Espanya, van construir-se aquests camps, tribunals militars, batallons de treball i presons, tot per castigar a les persones opositores després que s'imposés el poder de Francisco Franco, qui el 18 de juliol de 1936 havia encapçalat un cop militar que va desembocar en una guerra civil contra el govern republicà.

D'aquesta manera, doncs, l'Europa occidental dels anys 30, en països com Alemanya, Espanya i Itàlia va estar marcada per un seguit de règims totalitaris, autoritaris i feixistes que van restringir les llibertats col·lectives i que van perseguir l'oposició a través de la militarització del poder.

EXILI: PRELUDI DE LES DEPORTACIONS

Tot i que és necessari conèixer quins van ser els precedents i els motius que van donar lloc a la construcció de dits camps de concentració a Alemanya, per tal de conèixer les trajectòries dels almenarencs que van ser deportats als camps nazis, s'ha de remetre aquesta anàlisi a les conseqüències provocades per la guerra civil espanyola, la qual va provocar el desplaçament de milers de persones d'Espanya al país veí, França, que en algunes ocasions va ser lloc de trànsit, al llarg del temps que va durar aquest conflicte. No obstant les tres onades anteriors, esdevingudes entre els anys 1936 i 1938, l'onada més rellevant va ser la quarta, el gener de 1939, causada per la imminent caiguda de Barcelona i els constants bombardejos franquistes. A través de les fronteres catalanes, a l'alçada de Portbou, la Jonquera, Molló i el coll d'Ares, centenars de milers de persones s'hi van desplaçar malgrat que França romania amb les fronteres tancades i militaritzades amb uns 50.000 soldats originaris de les colònies (SOLÉ 2006: 37). Quan, per fi, el 28 de gener van ser obertes, la majoria va ser objecte de distribució als camps de refugi i internament construïts amb moltes mancances i en molt males condicions davant d'una gran demanda de necessitats, el que va provocar malalties contagioses i una alta mortalitat (CASTANIER I PALAU 2009: 49-51), pel que, més tard, l'Estat francès va haver de tancar alguns d'aquests perquè no reunien les condicions mínimes.

Amb l'esclat de la Segona Guerra Mundial, aquests camps, sovint, es van reaprofitar com a reagrupadors de mà d'obra, que van passar a mans del Ministeri de la Producció Industrial i del Treball i, en conseqüència, a les Companyies de Treballadors Estrangers que van treballar al Mur Atlàntic i al Canal de la Mancha (WINGEATE PIKE 2003: 39) i per les que van treballar uns 60.000 espanyols. Aquestes eren unes unitats militaritzades que s'encarregaven de fer treballs manuals de construcció, fortificació, agrícoles i forestals. Paral·lelament, més de 100.000 homes van estar a la Legió Estrangera i entre 30.000 i 35.000 van treballar en indústries armamentístiques i mines. D'aquests, els espanyols detinguts van ser enviats als camps de presoners, *stalags*, els quals estaven estesos al llarg d'Alemanya i a zones ocupades. En funció de l'*stalag* al qual eren enviats, s'avançava o s'alentia la seva deportació. La majoria d'espanyols van passar per dos o tres camps de presoners, essent els de Fallingbomstet, Estrasbrug, Sagan i Altengradow on van fer-hi cap més espanyols, en els quals eren numerats i des d'on podien enviar i rebre correspondència amb la família i rebre paquets (HERNÁNDEZ DE MIGUEL 2015: 68).

D'altres van poder fugir cap a les regions franceses del sud, on van poder-se unir a la Resistència. Eren, especialment, homes que

no tenien descendència i que defensaven els ideals republicans i antifeixistes, i que van anar creant una identitat com a persones exiliades sense tenir en compte la seva regió d'origen a la vegada que feien front a la xenofòbia de les autoritats i població franceses com havia quedat palès fins aleshores (PIGENET 2017).

DEPORTACIONS ALS CAMPS DE CONCENTRACIÓ NAZIS

Ja fos des dels camps de presoners de guerra o des dels camps de trànsit, després de les posteriors presons per haver participat a la Resistència, el propòsit era enviar als republicans espanyols als camps de concentració alemanys, perquè havien estat lluitant contra el feixisme a la Guerra Civil Espanyola.

Un cop eren enviats al camp, se'ls desposseïa de les seves pertinences i se'ls despersonalitzava atorgant-los-hi un número i un triangle que indicava el motiu pel qual havien estat deportats. En el cas dels espanyols, i únicament a Mauthausen, duïen un triangle de color blau que els reconeixia com a apàtrides i no com a presoners polítics, com en altres camps en què van ser deportats com, per exemple, Neuengamme. Val a dir, però, tot i que en menor mesura, que aquest triangle va ser atorgat també a algun deportat rus.

El primer transport en què van ser deportats espanyols a Mauthausen (Fig. 1) —el camp on més nombre d'espanyols van ser deportats— va tenir lloc el 6 d'agost de 1940, i el vagó més nombrós va ser enviat el 27 de gener de 1941 amb 1.506 espanyols, tot i que els dos dies anteriors ja s'havien deportat 751 (HERNÁNDEZ DE MIGUEL 2015: 116).

Fig. 1. Imatge del Memorial de Mauthausen (arxiu fotogràfic de Míriam Roma).

De les 10.000 persones originàries de l'estat espanyol deportades, segons xifres de Paul Preston, malgrat que els republicans van ser enviats a altres camps de concentració, entre un 80 i un 90 % van ser-ho al camp de concentració de Mauthausen (PRESTON 2011), nom adoptat per la població en la que s'edificà per la presència d'una pedrera.

L'edificació de dit camp va tenir lloc a inicis de 1939 i va fer-se en tres etapes diferenciades, la segona de les quals va fer-se amb una important participació de la mà d'obra republicana espanyola, la qual, especialment, va ser explotada en tasques de construcció. El treball en els camps de concentració com el de Mauthausen es repartia en unes jornades laborals d'unes dotze hores, a les quals s'afegia el trajecte, l'*appel*, les males condicions alimentàries i climàtiques fins el moment en què ja no eren rendibles, quan eren enviats a Gusen. Aquest camp, proper a la desembocadura al Danubi del riu el qual li dona nom, i a quatre quilòmetres del camp de Mauthausen, va ser construït el desembre de 1939 per presoners austríacs i alemanys. En aquest hi havia una numeració diferenciada i un registre d'entrada i defuncions diferenciats respecte a Mauthausen, malgrat la seva proximitat i connexió. Els primers deportats espanyols que van ser transferits a aquest van ser-ho el 24 de gener de 1941. Les condicions alimentàries eren molt més dures tot i que la disciplina ho era menys que a l'anterior (TORAN 2002: 150-194). L'any 1942 va ser construït Gusen II, i el desembre de 1944 Gusen III, en els que les condicions encara empitjoraven més, i que complien l'objectiu de construir túnels subterranis per instal·lar-hi fàbriques d'armament.

Com passava amb tots els camps de concentració principals de l'Alemanya nazi, Mauthausen i Gusen tenien al seu voltant una cinquantena de camps satèl·lits amb instal·lacions pròpies per la seva llunyania respecte al camp principal. Ambdós formaven part del tipus Stufe III, és a dir, eren els camps de concentració on, segons la política de les SS, eren enviats els delinqüents i antisocials impossibles de rehabilitar, per darrere de camps com Dachau, Sachsenhausen i Auschwitz I, que eren Stufe I, i Buchenwald, Flossenbürg, Neuengamme, Gross Rossen i Auschwitz II-Birkenau, que eren Stufe II.

Entre el 5 i el 7 de maig, les forces americanes van entrar a Mauthausen, que esdevenia l'últim camp del Tercer Reich en ser alliberat per les forces aliades, i pel que van alliberar a unes 81.000 persones (TORAN 2002: 233-235). No obstant, ja a finals d'abril, les SS van abandonar el camp després de destruir proves i documents, així com també desmuntar la cambra de gas i els forns crematoris per tal de destruir proves i fugint de les forces aliades.

A excepció d'altres, les persones espanyoles que havien estat deportades als camps de concentració no van ser reclamades pel governs de la seva nació d'origen, ja que Espanya estava sota la dictadura franquista i no va ser fins a finals de maig que el govern francès, sota pressions, se'n va fer càrrec, motiu pel qual la majoria va instal·lar-se en aquest país (HERNÁNDEZ DE MIGUEL 2015: 500-502).

ALMENARENCS DEPORTATS ALS CAMPS NAZIS

Almenar és un dels pobles del Segrià amb més persones deportades als camps de concentració nazis, concretament, vuit, de les quals se'n reconstruirà, de manera breu, la seva biografia en les pàgines següents.

Josep Agustí Subils

Va néixer a Almenar el 10 de març de l'any 1914.¹ Es desconeix la seva trajectòria vital abans de l'exili a França tot i que la diferent documentació que s'ha trobat indica que sempre s'havia dedicat a fer tasques ramaderes i agrícoles. Va ser detingut i empresonat a França i enviat al camp de presoners de guerra de XI-B, Fallingbostel, a Oerbke (Alemanya),² on els comandos de treball estaven centrats en la feina en fàbriques, granges, boscos i explotacions agrícoles.

Des d'aquest, Josep va ser transferit al camp de concentració de Mauthausen el 27 de gener de 1941, inicialment al bloc 12, amb el número de matrícula 5.803,³ d'on va ser alliberat per les Tropes Aliades el 5 de maig de 1945. Va morir a Brethenay (Haute-Marne), a França, el març de 2003 (GOIXART 2011: 52).

Jaume Casas Maüll

Va néixer a Almenar el 26 d'agost de 1910.⁴ Es desconeix la seva vida abans de l'exili a França, on va ser detingut i enviat al camp de presoners de guerra de XI-B a Fallingbostel, on se li va assignar el número 87.271, en el qual va assumir feines de treballador agrícola.⁵ Des d'aquest, en el mateix comboi que Josep Agustí Subils, va ser transferit al camp de concentració de Mauthausen el 27 de gener de 1941 juntament amb el major nombre d'espanyols deportats fins aleshores, on va passar a ser identificat amb el número de matrícula 5.463.⁶ Va ser transferit al camp de Gusen el 17 de febrer de 1941, on va ser traslladat al bloc número 14. El 2 de desembre de 1944 és enviat, novament, a Mauthausen amb el número 48.822 fins que el 13 de desembre de 1944 és traslladat a Gusen. Finalment, va ser alliberat per les Tropes Aliades el 5 de maig de 1945. Va sobreviure i l'única dada que se'n té és que, en ser alliberat, es va establir a Castellvell i el Vilar (el Bages, Barcelona).

Fernando Cristòfol Rosicarda

Fig. 2. Retrat de Fernando Cristòfol (arxiu familiar).

Va néixer a Almenar l'11 d'octubre de 1922. Durant la Guerra Civil, en ser denunciat, va marxar a Manresa, ciutat que va abandonar amb l'entrada de l'Exèrcit Nacional. Va exiliar-se a França. Del seu exili, la seva família en conserva correspondència, amb data 27 d'octubre de 1943, que els enviava des de Moulins La Marche, en la qual els tranquil·litza, ja que es mostra alegre i content.⁸ Va ser detingut acusat per la Gestapo de tenir relacions amb la vida clandestina que es va desenvolupar a la França col·laboracionista de Vichy, malgrat que es desconeix el paper que hi va assumir. És per aquest motiu que va ser enviat al camp de Royallieu, a Compiègne, el qual era camp de trànsit cap als camps de concentració nazis. El 28 de juliol de 1944, Fernando va ser deportat al camp de concentració de Neuengamme, on va ingressar amb el número de matrícula 40.285. Probablement des d'allà va ser enviat en un comando de treball en un camp satèl·lit a la zona de Bremen. L'abril de 1945, i pel transcurs de la guerra, les SS van adaptar el camp de presoners de Sandbostel, on van ser enviats alguns deportats que treballaven per la zona de Bremen i que es van veure afectats per una gran epidèmia de tifus. Malgrat que no se sap amb certesa el motiu, Fernando va morir l'11 d'abril de 1945 en aquesta zona, concretament a Bremen Vorde.⁹

¹ Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

² Dades extretes del lloc web dispostat pel Servei d'Història, Documentació i Patrimoni de la Universitat de Lleida: <http://www.victimesguerracivilfranquisme.udl.cat/deportats.php>.

³ Registre de presoners, 1.1.26.1 / 127723, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

⁴ Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

⁵ Documents individuals de Mauthausen, 1.1.26.3 / 1387696, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

⁶ Informes detallats de canvis del camp de concentració de Mauthausen, 1.1.26.1 / 1307966, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

⁷ Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

⁸ Correspondència de Fernando Cristòfol amb la seva família, que residia a Almenar (Arxiu familiar).

⁹ Certificat de defunció de la Federación Española de Deportados e Internados Políticos Víctimas del Fascismo (Arxiu familiar).

Jaume Cristòfol Sancho

Va néixer el 19 d'abril de 1912¹⁰ a Almenar, on es dedicava a l'agricultura. Durant els primers mesos de la Guerra Civil va participar en les milícies populars almenarenques,¹¹ que, finalment, va abandonar. Posteriorment, va fer un escrit a UHP, òrgan del PSUC i portaveu d'UGT, el 20 de març de 1937 en contra dels actes de sabotatge al camperolat als municipis lleidatans, motiu pel qual possiblement va abandonar les milícies.

Fig. 3. Article de Jaume Cristòfol Sancho (UHP, 20 de març de 1937).

Des d'aquí, va exiliar-se a França, on, entrant per la Jonquera, va passar pel camp d'internament d'Argelers. Va ser allistat a l'Exèrcit Francès, pel qual va defensar la línia Maginot i, en ser derrotat, el fan presoner,¹² per la qual cosa va ser enviat a la presó de guerra de Krems-Gneixendorf a la Baixa Saxònia, a Àustria. Des d'allà, va ser transferit el 19 de desembre de 1941 a Mauthausen amb el número de matrícula 4442,¹³ on va treballar en un comando de construcció. Va ser enviat a Gusen, d'on va ser alliberat el 5 de maig de 1945. A partir d'aquí va reconstruir la seva vida a França, on va morir a Rivesaltes, el gener de 1995 (GOIXART 2011: 55).

Josep Sanjuán Cucó

Nascut a Almenar el 20 d'agost de 1911.¹⁴ Es va dedicar a la construcció, motiu pel qual va participar en l'edificació de les Escoles Graduades d'Almenar per ordre del govern de la II República. Va casar-se amb Francisca Vilagrassa, amb qui, l'any 1936, van tenir la seva única filla, Càndida. Quan va esclatar la Guerra Civil espanyola, es va desplaçar al Front d'Aragó, on va lluitar al costat de les files de l'Exèrcit Popular (GOIXART 2011: 33).

L'avançada i victòria dels Nacionals va obligar-lo a exiliar-se a França, on mesos després va ser capturat per estar allistat a l'exèrcit francès i va ser enviat a l'Stalag V-D d'Estrasburg (amb el número 2743). Des d'aquí, va ser transferit al camp de concentració de Mauthausen, on va ingressar el 13 de desembre de 1940 amb el número de matrícula 5.300;¹⁵ allà va treballar d'obrer, segurament, a la pedrera.

Des de Mauthausen, el febrer de 1941 va ser enviat al camp de Gusen,¹⁶ on va morir el 7 de novembre de 1941 per una colitis, segons els documents del camp.¹⁷

Joan Sarroca Bitrià

Va néixer el dia 1 de març de 1919 a Almenar, on es va dedicar a la pagesia. Amb l'esclat de la Guerra Civil, va participar, durant les primeres setmanes, en accions de les milícies populars almenarenques.¹⁸ Es va exiliar a França, on va fer cap al camp d'internament d'Argelers (GOIXART 2011: 41), al sud de França. Possiblement va participar en l'Exèrcit Francès, motiu pel qual en Joan va ser capturat i enviat al camp de presoners de Wildberg a Offenburg (Alemanya), on va treballar com a agricultor. Del 27 de maig fins el 30 va estar a la presó de Bruchsal,¹⁹ d'on, el 7 de juny de 1941, va ser transferit al camp de concentració de Mauthausen, en el qual va ser registrat amb el número de matrícula 5.152.²⁰ Posteriorment, el 20 d'octubre de 1941, va ser traslladat al camp proper a Mauthausen, Gusen, on va ser registrat amb el número de matrícula 13.732. Hi va morir mesos després, concretament el 5 de maig de 1942.²¹

¹⁰ Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

¹¹ Relació dels costos efectuats pel Comitè Popular d'Almenar, C0065, Exp0004, Sub0001, CDMH.

¹² Entrevista a la família en data 20/10/18.

¹³ Hollerith Precard CC Mauthausen, 1.1.26.6 / 2507677, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

¹⁴ Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

¹⁵ Llista d'arribades, Còpia 1.1.26.1/1319186, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

¹⁶ Informes detallats dels canvis fets a Mauthausen, Còpia 1.1.26.1/1307960, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

¹⁷ Documents Individuals Mauthausen, Còpia 1.1.26.3/1738284, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

¹⁸ Relació dels costos efectuats pel Comitè Popular d'Almenar, C0065, Exp0004, Sub0001, CDMH.

¹⁹ Document de la presó de Bruchsal, Còpia 0.1/35810707, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

²⁰ Informació detallada de canvis a Mauthausen, Còpia 1.1.26.1/1308057, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

²¹ Documents Individuals Mauthausen, Còpia 1.1.26.3/1739753, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

Pau Segués Boncompte

Va néixer el 9 d'abril de 1919 a Almenar²² on es va dedicar a la fusteria i a l'agricultura en les explotacions familiars. Amb l'apropament de les tropes nacionals a Almenar, Pau, juntament amb el seu germà Manel, va traslladar-se a Barcelona on va començar la seva carrera com a Guàrdia d'Assalt. Per la seva implicació amb l'exèrcit de la República, es va veure forçat a exiliar-se a França. Més tard, va ser empresonat al Fronstalag 121, ubicat a Épinal, i on se li va atorgar el número 684²³, després d'haver passat per una de les Companyies de Treballadors Estrangeres.

El 4 de juny de 1941 va ser enviat al camp de presoners I-A a Königsberg, a l'antiga Prússia. Des d'aquí va ser transferit a Mauthausen el 23 de juliol de 1941 amb el número de matrícula 3.732, on es va encarregar de fer feines de soldadura. Va ser traslladat al camp annex de Gusen amb el número de matrícula 13.731, el mateix dia que Joan Sarroca Bitrià, l'octubre de 1941;²⁴ hi va fer de fuster. Va morir el dia 16 de novembre de 1941 a Mauthausen d'un refredat colític segons la documentació que es conserva de dit camp²⁵.

Ernest Susagna Cosialls

Va néixer el 2 de gener de 1909²⁶ a Almenar, on es va dedicar al món de la pagesia; concretament era llaurador. En veure el transcurs de la Guerra Civil espanyola, va exiliar-se a França, on va fer cap a un camp de refugi del sud de França. El dia 14 de juny de 1944 va ser detingut a St-Agnan-sur-Sarthe, prop d'on vivia, a Moulins le Marche, i enviat a la presó d'Alençon, on va estar-hi fins el 15 de juliol, quan va ser enviat al camp de Compiègne, on se li va atorga el número de presoner 45.146. Des d'allà, va ser deportat el 31 de juliol de 1944 al de Neuengamme, en el qual el van registrar amb el número de matrícula 40.286. Va estar als comandos de Bre-Osterort i de Bremen-San-Bostel. Posteriorment, va ser transferit al camp de Bergen-Belsen, on va morir abans que el camp fos alliberat el 15 d'abril de 1945.²⁷

CONCLUSIONS

Malgrat les dificultats que planteja la reconstrucció de les trajectòries vitals dels vuit almenarencs o de les persones exiliades i deportades, en general, ja sigui per la manca de documentació, per les incoherències entre les fonts o per la falta de testimonis,

és possible fer una anàlisi dels diferents subjectes històrics en relació amb elements polítics, ideològics, socials i econòmics, que serviran com a mecanisme de recuperació de la Memòria Històrica i per la dignificació de les víctimes.

Com s'ha dit anteriorment, molts homes i dones van fugir cap a França, especialment, el gener de 1939, amb l'avançada i imminent victòria la Guerra Civil espanyola per part del bàndol nacional. Els almenarencs estudiats, almenys dels que se n'han pogut recollir dades, provinents de famílies que es dedicaven en la majoria de casos a treballar les explotacions agrícoles, ramaderes, entre d'altres, que eren propietat de la família, van fugir al país veí per les seves implicacions en el bàndol republicà en el període que va durar la Guerra, és a dir, per la seva vinculació amb partits, sindicats o agrupacions antifeixistes i/o la seva vinculació amb el govern de la República.

Un cop al país veí, moltes vegades després de passar pels camps d'internament, per una banda, eren, o bé allistats a l'Exèrcit Francès —com Jaume Cristòfol— quan el país va ser ocupat pel nazisme, o bé van passar a mans de les Companyies de Treball Estrangeres —com Pau Segués—, que depenien del ministeri de producció francès, mentre que, per una altra banda, altres —com Fernando Cristòfol o Ernest Susagna— van desplaçar-se al sud, on van unir-se a la Resistència. En aquest sentit, cal esmentar que, com s'observa en les dates en què van ser transferits els almenarencs, els que van ser deportats des dels camps de presoners de guerra per haver-se allistat a l'Exèrcit Francès o els que van treballar en aquestes companyies, van ser transferits als camps de concentració nazis entre finals de l'any 1940 i finals del 1941. En canvi, altres —com Fernando Cristòfol i Ernest Susagna— van ser deportats més tard, l'any 1944, i el motiu cal cercar-lo en la seva presumpta participació en la Resistència, motiu pel qual van ser detinguts i deportats amb posterioritat.

Els deportats almenarencs, com es podria observar si es comparen aquestes dades amb dades més generalistes sobre la deportació, tenien unes edats compreses entre els dinou i els trenta-cinc anys quan van ser transferits al primer camp de concentració, com a tal, a l'Alemanya nazi. Es podria afirmar, en aquest sentit, que el motiu cal cercar-lo en la major politització de la gent durant la seva joventut o bé perquè eren una mà d'obra activa, la qual necessitava l'economia de guerra alemanya per tal de sostenir-se, ja que, com s'ha esmentat, els camps de concentració com el de Mauthausen i Neuengamme (Fig. 4), als quals van ser deportats els almenarencs, a més de reprimir enemics i

²² Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

²³ Extracte de Correspondència de KZ Mauthausen, Còpia 1.1.26.1/1305975, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

²⁴ Targeta numèrica KZ Mauthausen, Còpia 1.1.26.3/1754703, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

²⁵ Extracte del llibre dels morts del KZ Mauthausen, Còpia 1.1.26.3/1290860, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

²⁶ Partida de naixement, Ajuntament d'Almenar.

²⁷ Registre alfabètic de presoners de KL Neuengamme, Còpia 1.1.30.1/3421816, ITS Digital Archive, Bad Arolsen.

enemigues polítiques, van servir com a proporcionadors de mà d'obra. Així doncs, com a afegit a les condicions paupèrrimes d'higiene, de sanitat i alimentàries, els presoners van haver de treballar durament fins l'extenuació, condicions que van ser les que van provocar la mort a cinc dels vuit deportats almenarencs que van estar empresonats en aquests camps entre nou mesos i quatre anys.

Fig. 4. Imatge del Memorial de Neuen-gamme (arxiu fotogràfic de Míriam Roma).

En definitiva, després de reconstruir amb la màxima precisió les trajectòries vitals dels vuit almenarencs deportats als camps nazis, es pot afirmar que aquests van deixar Espanya fugint del feixisme, el qual, finalment, els va arrabassar el seu futur a França en ser capturats pels nazis amb l'ocupació d'aquest país i essent deportats a camps de concentració alemanys. Cinc dels almenarencs —Fernando Cristòfol, Josep Sanjuán, Joan Sarroca, Pau Segués i Ernest Susagna— van morir als camps de concentració nazis i només tres —Josep Agustí, Jaume Casas i Jaume Cristòfol— hi van sobreviure i van ser alliberats de dits camps per les potències aliades. Però, per si no fos poc, en exiliar-se i pel fet de no poder retornar a Espanya perquè la dictadura de Franco no els permetia l'entrada al país sense haver de patir les conseqüències, s'hi ha sumat el silenci institucional i acadèmic per la manca de dades per reconstruir de manera més completa les seves trajectòries vitals, la qual cosa ha mantingut les persones que van exiliar-se i, especialment, les deportades en l'oblit fins pràcticament a l'actualitat.

BIBLIOGRAFIA

- CASANOVA 2011: Julián Casanova, *Europa contra Europa. 1914-1945*, Barcelona, Crítica.
- CASTANIER I PALAU 2009: Tristan Castanier i Palau, *Elisabeth Eidenbenz i la maternitat suïssa d'Elna (1939-1944)*, Canet, Trabucaire.
- GOIXART 2011: Aida Goixart, *Almenarencs en els camps de concentració nazis*, Institut d'Almenar (Treball de Recerca).
- HERNÁNDEZ DE MIGUEL 2015: Carlos Hernández de Miguel, *Los últimos españoles de Mauthausen*, Barcelona, Ediciones B.
- PIGENET 2017: Phryné Pigenet, *Catalans malgré tout. L'exil catalan en France au XXe siècle. Histoire et mémoire*, Canet, Trabucaire.
- PRESTON 2011: Paul Preston, *El Holocausto español: odio y exterminio en la Guerra Civil y después*, Barcelona, Debate.
- SOLÉ 2006: Queralt Solé, *Catalunya 1939: L'última derrota*, Badalona, Ara Llibres.
- WINGEATE PIKE 2003: David Wingeate Pike, *Espanoles en el Holocausto*, Mondadori, Barcelona.